

Lacerta

Geillustreerd orgaan van de Nederlandse Vereniging van Terrariumhouders „Lacerta“, gewijd aan de Kennis der Kruipende Dieren (Herpetologie), Terrarium- en Insectariumkunde

Adres redactie en administratie: J. Th. ter Horst, Vier Heemskinderenstraat 159 (hoek Moerweg), 's Gravenhage

Postrekening 461084

De jaargang loopt van October 1947 tot en met September 1948. Leden ontvangen het orgaan gratis. Losse abonnementen worden niet aangenomen. Lidmaatschap: f 9.50 per verenigingsjaar, te voldoen in termijnen

de levendbarende hagedis, *LACERTA VIVIPARA* JACQUIN

door th. j. p. CORNELISSEN, HAARLEM

Met enige tekeningen door de schrijver

Nomenclatuur:

In het Nederlands wordt dit reptiel ook wel genoemd Kleine hagedis.

In het Duits: Bergeidechse of Sumpfeidechse.

jongen ter wereld brengt. Dit standpunt werd echter spoedig weer verlaten. ¹⁾

Uiterlijk: Naast de zandhagedis *Lacerta agilis* komt de Levendbarende hagedis in ons land voor. Men kan het verschil tussen

Lacerta vivipara in copula

Exclusieve opname in openluchtterrarium door ons lid Ir. F. C. d'Audretsch, Wassenaar

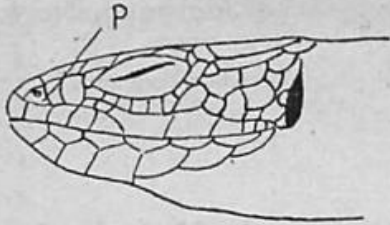
In het Engels: Viviparous Lizard.

In het Frans: Lézard vivipare.

Vroeger beschouwde men haar eens als vertegenwoordigster van een apart geslacht, (*Zootoca*, Wagler) omdat ze levende

beide soorten gemakkelijk zien: *vivipara* is veel slanker gebouwd, ook de kop is in verhouding smaller en platter. Om u te helpen bij het vaststellen van de soort geef ik hier enige determinatie kenmerken: Er is maar

¹⁾ Momenteel ingedeeld bij de LACERTIDAE, Subgenus: ZOOTOCA (Red.)

Kop van *Lacerta vivipara* van terzijde
P = postnasaalschild

figuur 1

1 postnasaalschild en tussen neusopening en oog bevindt zich dus maar een rijtje van 3 schildjes. Rug- en zijschilden zijn groter dan bij *agilis*. De voorpoot reikt, naar voren uitgestrekt, verder dan de kop. De kleur der bovendelen kan variëren van lichtbruin tot bruinzwart, al dan niet gevlekt en er lopen drie donkere langsbanden over rug en zijden. Deze zijn soms van elkaar gescheiden door lichtgekleurde vlekken of banden.

Geslachtskenmerken: De staart is bij het mannetje aan de wortel verdikt en duidelijk langer dan romp plus kop, terwijl deze bij het wijfje nauwelijks langer is dan de rest en natuurlijk niet verdikt.

De kleur van de buik kan bij het mannetje variëren van saffraangeel tot steenrood (zwart gestippeld). Bij het wijfje is de onderzijde vuil- tot blauwwit en ongeflekt. De kleine hagedis wordt van 14—18 cm lang (staart van het mannetje $7\frac{1}{2}$ —10 cm).

Oecologie: De levendbarende hagedis ontbreekt meestal daar, waar de zandhagedis voorkomt, omdat de laatste haar jongen ijverig vervolgt. Vivipara heeft zich daarom teruggetrokken naar streken waar deze haar niet volgt: naar hogere streken in de bergen, naar bossen en moerassen. Daardoor komt het misschien, dat ze overal zo verspreid voorkomt. Zij houdt zich met voorliefde in de nabijheid van water op, vooral op vochtig en schaduwrijk terrein, op drassige heiden, bij bosvijvers en poelen, op de uiterwaarden, vochtige weilanden, en in het hooggebergte aan de oevers van beekjes, enz.

Over het geheel genomen is het gebied van vivipara dus veel vochtiger en schaduwrijker dan dat van *agilis*. Vivipara komt dicht bij bewoonde gebieden voor dan *agilis*, hierdoor constateren we hier in Nederland een terugdringen van de duinhagedis naar een steeds kleiner wordend gebied.

Verspreiding: We kunnen de Levendbarende hagedis in het grootste deel van Noord- en Midden-Europa aantreffen. Ook in Noord-Azië is zij gesignaleerd, zelfs tot aan het eiland Sachalin. Mag ze dan ten zuiden van de Alpen ontbreken, naar het noorden strekt haar gebied zich verder uit dan bij enig andere soort. Ze komt voor tot aan de grens der berkenbossen en is waargenomen tot op 70° N.B. Zelfs in de buurt van Archangel vinden we haar en in de Alpen tot op een hoogte van 2800 m (grens v. d. eeuwige sneeuw).

In deze hoge noordelijke gebieden brengt ze dan ook $\frac{3}{4}$ van het jaar slapend door. In de Kaukasus, Zuidoost Hongarije, Roemenië en Bulgarije wordt ze vervangen door een nauwverwante soort, nl. *Lacerta praticola*. In ons land en in Duitsland ontbreekt ze plaatselijk geheel, maar is daarentegen op andere plaatsen zeer talrijk. In de Taunus, het Thüringer woud, Harz en Alpen is ze even talrijk als hier in Drente. Niet minder algemeen is ze in België, N.-Frankrijk, en in geheel Groot-Brittannië. Hoe gemakkelijk zij zich weet aan te passen, kunt u zich voorstellen wanneer u bedenkt, dat ze zowel in de moerassen van Brandenburg, op de heiden bij Hannover en in Jutland, als in het Finse merengebied en op de zuidelijke toendra's van Rusland voorkomt; het hooggebergte van Herzogowina en Bulgarije niet te vergeten. In Nederland kunnen we, hoewel ze zeer verspreid voorkomt, dank zij onze Herpetogeografische dienst, duidelijk 3 gebieden onderscheiden:

1e. Drente en omgeving: Hier komt de kleine hagedis zeer algemeen voor. Bij dit gebied zouden we Gaasterland en Terschelling kunnen voegen en mogelijk ook Wieringen. Ook in Friesland zien we haar plaatselijk in het Oosten.

2e. Op de Veluwe treedt ze tezamen met *L. agilis* op. Op het ogenblik wint vivipara hier terrein. In het Gooi vinden wij haar overal, maar in weinig exemplaren.

3e. Zuid-Limburg, hier algemeen voorkomend.

In Brabant vond ik haar vrij veel in het Oosten langs de Limburgse grens. In de Peel zag ik haar overal tussen de stapels turf.

In „de levende Natuur“ vond ik als gevolg van een oproep de volgende vindplaatsen opgegeven: Hilversum, Uddelermeer, Nijkerk, Leusden, Arnhem, Nijmegen, Enschede, Stroe (Wieringen), Noordgouwe (Schouwen), Vught, Oisterwijk en Houthem.

Het is opmerkelijk, dat er veel meer mannetjes worden gevonden dan wijfjes. De verhouding 5 : 1 geeft een juist beeld hieromtrent. Kleurvariëteiten komen voor. In Duitsland wordt hier en daar een geheel zwarte variëteit gevonden. En op een zeer beperkt gebied in Drente werd een kleurvariëteit gevonden, die een normale tekening vertoont op een groene ondergrond.

Levenswijze: In levenswijze en gewoonten onderscheidt vivipara zich in zoverre van de zandhagedis, dat ze iets minder behendig is en bijna nooit klimt; daartegenover kan ze weer veel en veel beter zwemmen. Dikwijls ontvlucht ze haar vijanden door snel ondiepe plassen over te steken, en weet zich dan aan de andere kant veilig, iets wat *agilis* nooit zal doen.

Voedsel: Als voedsel gebruikt ze allerlei kleine insecten (kevers, vlinders, vliegen, enz.) en insectenlarven (meelwormen,

Drachtig wijfje van *Lacerta vivipara*, zich zonnend.

Duidelijk zijn de eieren in het moederlijf te onderscheiden, namelijk aan de driedelige verdikking van de zijwanden.

engerlingen, onbehaarde rupsen, maden, muggelarven, enz.), aardwormen, spinnen en allerlei ander klein gedoe.

Voortplanting: De Levendbarende hagedis verschijnt in het voorjaar zo vroeg als het weer maar toelaat, d.w.z. in zuidelijke streken tegelijk of vóór *agilis*. In noordelijke streken niet voor Mei. In verband hiermede staat het feit, dat de tijden, waarop de in het moederlijf ontwikkelde eieren gelegd worden, zo zeer uiteen lopen. Men vond dan ook reeds jongen op 29 juni, maar ook nog op 1 Augustus. In Zuid-Duitsland werpen de kleine hagedissen meestal eind juli, en wel steeds des nachts, hun 8, hoogstens 10 jongen.

Het tweede ei volgt ongeveer 2 minuten na het eerste, enz. Tijdens het leggen lopen de wijfjes naar voren zodat de eieren in een rijtje komen te liggen.

Intussen doen de jongen pogingen de eischaal te doen springen en met een half uur zijn ze daarin allen geslaagd. De moeder schenkt niet de minste aandacht aan haar kroost, maar loopt weg, zodra ze haar laatste ei gelegd heeft.

De jongen zijn zwartbruin van kleur met rijen van kleine geelwitte vlekjes. Zij doen de eerste dagen volstrekt niets en liggen ineengerold te slapen in schuilhoeken. Zij schijnen volkomen doof, maar voor aanraking zijn ze zeer gevoelig. Ze groeien opvallend snel.

Jongen, die bij hun geboorte 15 mm lang

waren, hadden na 20 dagen een lengte van 27 mm bereikt!

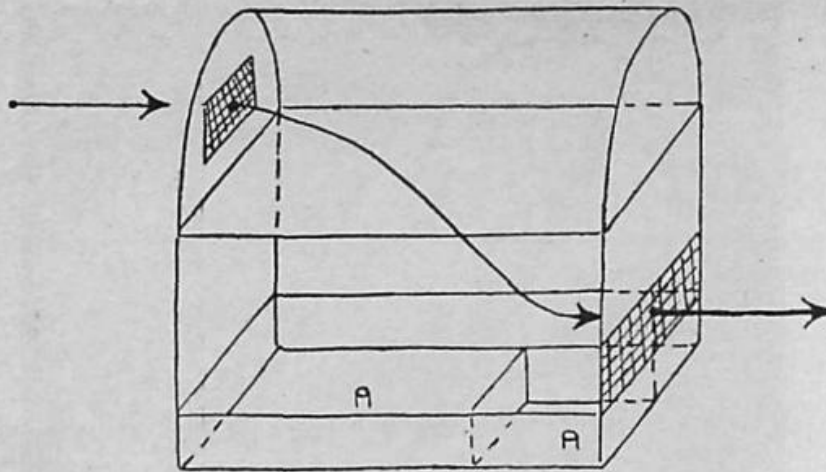
Leydig voerde ze met bladluizen, die ze gulzig verorberden. Zo kunnen de eischalen ook reeds in het moederlijf scheuren, dan vindt inderdaad een levendbaren plaats (*vivipara*).

Als men zo de 8—10 jongen bij elkaar ziet, kan men haast niet geloven, dat zo'n stel aardig ontwikkelde hagedisjes in dat kleine tere wijfje een plaats hebben kunnen vinden.

Verzorging: Na al deze gegevens, waaruit al heel wat op te maken is, gaan we eens zien, hoe we onze levendbarende hagedissen nu het best kunnen verzorgen, want dat is natuurlijk het belangrijkste voor ons, terrariumliefhebbers.

Allereerst dan het terrarium. Dit moet zoveel mogelijk de natuurlijke omgeving, waarin deze diertjes leven, benaderen. Men kan dan een keuze doen uit de vele gebieden, die ik boven onder „Oecologie” opsomde: een bergweide, een vochtige heide, een bosvijverrand, een bosrand, enz., en kiest daarbij dan een passende beplanting. Laten wij de laatste als voorbeeld aanhalen:

Het terrarium hiervoor behoeft niet hoog te zijn, maar moet liefst wel een behoorlijk bodemoppervlak bezitten. Een geschikte maat is b.v.: lang 60 cm, breed 40 cm en hoog 50 cm. In het terrarium een zinken

Terrarium met kap

Let op de ventilatie

figuur 2

bak van 10 cm diep, met een waterdichte afscheiding voor het vijvertje rechts vooraan. We denken natuurlijk ook om de noodzakelijke afvoerbuisjes in de beide gedeelten. Daar de zinken bak 10 cm diep is, beginnen de ruiten pas op 10 cm afstand van de bodem. Voor- en linker zijruit zijn geheel van glas. Rechterzijde onderaan een strook geperforeerd zink, bovenaan glas. De achterwand bestaat uit hout of zink. De voorruit moet uitneembaar zijn (omhoogschuiven). Nu de kap nog. Een kap, die bij mij zeer goed voldoet, bestaat uit hout en celluloid en is aan de linkerzijde voorzien van geperforeerd zink. Het geheel ziet er nu als volgt uit: (fig. 2).

We schilderen het gehele terrarium in een matte, niet opvallende tint.

Nu de inrichting: Op de bodem komt allereerst een laag fijn grint van 2 cm, hierop brengen wij een laag geprepareerde turf, zoals deze in de aquariumwinkels te verkrijgen is, aan van 1 cm. Dan komt daarop een laag bosgrond, die wij van te voren gezeefd hebben.

Het hoofdmotief vormt een boomstronk, die we ergens uit het bos gehaald hebben. U kent zoiets wel: een stuk niet al te vermolmd hout, met mos (meestal slaapmos) begroeid, en misschien ook nog wel met een eikvarentje. We plaatsen deze ergens op de achtergrond rechts, en vullen de ruimte tussen de stronk en de achterwand op met bosgrond.

Als planten gebruiken we, achteraan: varens, een esdoornstek en klimop; meer naar voren: Bos aardbei (*Fragaria visca* L), Hondsdraf (*Glechoma hederacea* L), Ereprijs (*Veronica chamaedrys* L) en Maarts viooltje (*Viola odorata*); in en om de vijver: Penningkruid (*Lysimachia nummularia* L). Kussentjesmos (*Leucobryum*) en Haarmos (*Polytricum*) gebruiken we voor opvulling. Links vooraan houden we een open plek. Een paar takken hier en daar en dan hebben we een ideale bosrand!

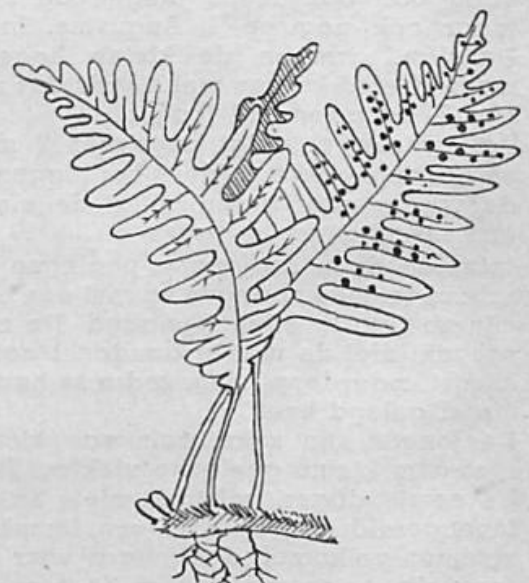
Tot gezelschap kunnen wij onze kleine hagedissen enige dieren geven, die zich ook thuis voelen in een dergelijk milieu, zoals de hazelworm, gewone pad, knoflookpad en vroedmeesterpad.

We zetten het terrarium nu op het zuidoosten. Onze bak krijgt dan de ochtendzon en blijft gespaard voor de felle middagzon. We voeren uit onze meelwormen-, wasmaden- en andere kweken, liefst op regelmatige tijden en steeds op dezelfde plaats (links vooraan!). Daar wennen ze aan. En af en toe keren we eens de inhoud van ons sleepnet (weideplankton) in het terrarium om.

Als alles rolt en de dieren voelen zich thuis, dan kan het gebeuren, dat we op zekere dag jongen zien; we voeren deze dan met bladluizen en fruitvliegjes. (Legt u in deze zomer ook eens een kweek aan?)

En dan nog een ding: Zet zo nu en dan het raam van uw kamer open en vervang de voorruit van uw terrarium eens door een stuk fijnmazig volièregaas en laat de zon eens in uw terrarium schijnen zonder dat er zich een ruit tussen bevindt. Ultraviolet licht is ook een levensbehoefte voor onze dieren en glas houdt deze stralen tegen.

Dat was dan het laatste wat ik op mijn hart had, geachte lezer en ik wens u een „Good luck!“ toe met uw kleine hagedissen.

Eikvaren *Polypodium vulgare*

figuur 3